

582206 Laskennan mallit (syksy 2009)

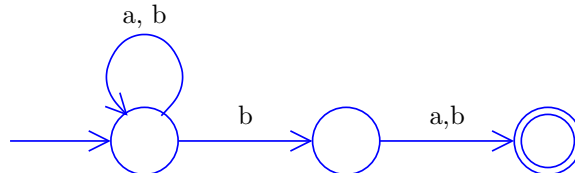
Uusintakoe 22.2. Ratkaisuja ja arvosteluperusteet

1. [4+4 pistettä] Anna kummallekin seuraavista aakkoston $\{a, b\}$ kielistä sekä säännöllinen lauseke että (deterministinen tai epädeterministinen) äärellinen automaatti.

- (a) Kieli A_1 koostuu kaikista vähintään kahden merkin pituisista merkkijonoista, joissa toiseksi viimeinen merkki on b.

Vastaus: Säännöllinen lauseke: $(a \cup b)^*b(a \cup b)$

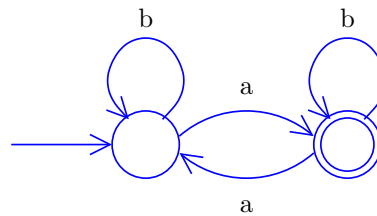
NFA:

- (b) Kieli A_2 koostuu kaikista merkkijonoista, joissa a-merkkejä on pariton määrä.

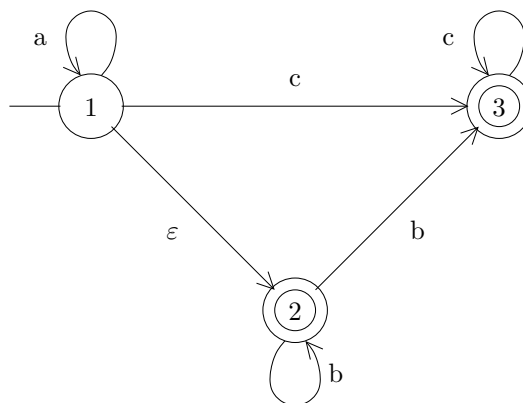
Vastaus: Säännöllinen lauseke: $b^*a(b^*ab^*a)^*b^*$ tai $b^*a(ab^*a \cup b)^*$

DFA:

Arvostelu:

- Kustakin oikeasta lausekkeesta ja automaatista kaksi pistettä.
  - Pienistä virheistä vähennetään piste.
  - Yleinen pieni virhe oli puuttuva b^* säännöllisessä lausekkeessa kohdassa (b).
2. [8 pistettä] Esitä seuraavan epädeterministisen automaatin tunnistamalle kielelle sen tuottava yhteydetön kielioppi.

Vastaus: Kumpikin alla olevista kieliopeista tuottaa automaatin hyväksymän kielen:

$$\begin{aligned} S &\rightarrow aS \mid X \mid cY \\ X &\rightarrow bX \mid bY \mid \varepsilon \\ Y &\rightarrow cY \mid \varepsilon \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} S &\rightarrow ABC \\ A &\rightarrow aA \mid \varepsilon \\ B &\rightarrow bB \mid \varepsilon \\ C &\rightarrow cC \mid \varepsilon \end{aligned}$$

Ensimmäinen kielioppi on johdettu suoraan automaatista: muuttujat vastaavat tiloja, ϵ -säännöt ilmaisevat hyväksyvät tilat ja muut säännöt vastaavat siirtymiä.

Toinen kielioppi perustuu havaintoon, että kielen säännöllinen lauseke on $a^*b^*c^*$.

Arvostelu:

- Oikeasta kieliopista saa täydet 8 pistettä.
- Pienistä virheistä veloitetaan yksi tai kaksi pistettä.
- Kielen oikeasta kuvaamisesta sanallisesti tai säännöllisenä lausekkeena saa kaksi pistettä.

3. [4+8+4 pistettä] Tarkastellaan kieltä

$$B = \{ a^n b^m c^{n+m} \mid n, m \in \mathbb{N} \}.$$

(a) Todista, että B on yhteydetön.

Vastaus: B on yhteydetön, koska seuraava yhteydetön kielioppi tuottaa sen:

$$\begin{aligned} S &\rightarrow aSc \mid X \\ X &\rightarrow bXc \mid \epsilon \end{aligned}$$

Arvostelu:

- Peruseriaatteesta (todistetaan yhteydetttömyys antamalla yhteydetön kielioppi tai pinoautomaatti) saa pisteen.
  - Oikeasta kieliopista tai pinoautomaatista saa täydet neljä pistettä.
  - Pienistä virheistä vähennetään piste.
- (b) Todista, että B ei ole säännöllinen. Voit käyttää hyväksesi kaikkia kurssilla esitettyjä säännöllisiä kieliä koskevia yleisiä tuloksia, kuten pumppauslemmaa, mutta et tuloksia, jotka sanovat suoraan, että jokin tietty kieli ei ole säännöllinen.

Vastaus: Tehdään vastaoletus, että B on säännöllinen, jolloin pumppauslemman perusteella B :llä on pumppauspituus p .

Valitaan $s = a^p c^p$. Koska $s \in B$ ja $|s| \geq p$, s on p -pumppautuva, eli jokin jako $s = xyz$ toteuttaa ehdot:

1. $xy^i z \in B$ kaikilla $i \in \mathbb{N}$
2. $|y| > 0$
3. $|xy| \leq p$

Ehtojen 2 ja 3 perusteella $y = a^k$ jollakin $k > 0$. Mutta tällöin $xy^0 z = a^{p-k} c^p \notin B$. Mikään jako ei siis toteuta kaikkia ehtoja, mikä on ristiriita. Siten B ei ole säännöllinen.

Arvostelu:

- Oikeasta periaatteesta (pumppauslemma) saa yhden pisteen.
  - Pisteen saa myös vetoamalla siihen, että kielen tunnistavassa automaatissa pitäisi olla ääretön määrä tiloja.
  - Vastauksesta, jossa on pumppauslemmaan perustuvan todistuksen oikeita elementtejä, mutta ei järkevää todistusta, voi saada enintään kolme pistettä.
  - Virheettömästä todistuksesta saa täydet 8 pistettä.
  - Pienistä virheistä vähennetään yksi piste ja vähän isommista kaksi.
- (c) Miten todistaisit kielen B ei-säännöllisyyden helpommin kuin (b)-kohdassa, jos voisit lisäksi käyttää hyväksi tietoa, että kieli $C = \{ a^n c^n \mid n \in \mathbb{N} \}$ ei ole säännöllinen?

Vastaus: Kieli $A = a^* c^*$ on selvästi säännöllinen. Jos B olisi säännöllinen, niin myös kieli $C = A \cap B$ olisi säännöllinen, sillä säännöllisten kielten luokka on suljettu leikkauksen suhteen. Koska tiedämme C :n ei-säännölliseksi, täytyy myös B :n olla ei-säännöllinen.

Arvostelu:

- Säännöllisten kielten sulkeumaominaisuuksiin vetoamisesta saa pisteen.

- Toisen pisteen tuo B:n ja C:n oikea rooli asetelmassa.
- Pisteitä ei saa vastauksesta, jossa vedotaan siihen, että $C \subset B$.

Tehtävässä oletetaan, että $0 \in \mathbb{N}$.

4. [8 pistettä] Selvitä CYK-algoritmia soveltamalla, kuuluuko merkkijono aabba kieliopin

$$\begin{aligned} S &\rightarrow XY \mid YX \\ X &\rightarrow AB \mid BA \\ Y &\rightarrow AX \mid XA \\ A &\rightarrow AA \mid a \\ B &\rightarrow BB \mid b \end{aligned}$$

tuotamaan kieleen.

Vastaus: CYK-algoritmi laskee seuraavan taulukon:

	1	2	3	4	5
1	A	A	X, Y	X, Y	S, Y
2	—	A	X	X	Y
3	—	—	B	B	X
4	—	—	—	B	X
5	—	—	—	—	A

Taulukon oikeassa ylänurkassa on lähtösymboli S , joten merkkijono aabba kuuluu kieleen. Taulukosta nähdään myös aabba:n johto:

$$S \Rightarrow YX \Rightarrow AXX \Rightarrow AABX \Rightarrow AABBA \Rightarrow aabba$$

Arvostelu:

- Oikein täytetystä CYK-tilukosta saa täydet 8 pistettä.
  - Täydelliseksi vastaukseksi on hyväksytty myös taulukko, jossa täyttäminen on lopetettu, kun on mahdollista varmistua siitä, että oikeaan yläkulmaan tulee lähtösymboli.
  - Pikkuvirheistä vähennetään piste.
  - Monessa vastauksessa taulukon nurkan läheisyydessä esiintyvät monet virheet viittaavat systemaattiseen ongelmaan. Tästä vähennetään kolme tai neljä pistettä.
  - Väärästä vastauksesta vähennetään kaksi pistettä lisää.
  - Oikeasta johdosta ilman perusteluja saa kaksi pistettä.
  - Jos johtoon on päädytty jollain muulla perustellulla systemaattisella menetelmällä kuin CYK-algoritmilla, voi saada pisteen tai kaksi lisää.
5. [8 pistettä] Määrittele lyhyesti termit Turing-ratkeava ja Turing-tunnistettava. Kuvaa niiden suhde toisiinsa sekä muihin kurssilla esiteltyihin kieliluokkiin. Anna esimerkki kielestä, joka kuuluu täsmälleen yhteen näistä kahdesta kieliluokasta. Mihin näistä kieliluokista kuuluu esimerkkikielesi komplementti?

Vastaus: Kieli L on Turing-tunnistettava, jos jokin Turingin kone M tunnistaa sen, eli M hyväksyy merkkijonon w , jos ja vain jos $w \in L$. Jos $w \notin L$, niin M joko hylkää w :n tai ei pysähdy koskaan.

Kieli L on Turing-ratkeava, jos jokin Turingin kone M ratkaisee sen, eli M hyväksyy merkkijonon w , jos $w \in L$, ja hylkää w :n, jos $w \notin L$. Nyt M siis pysähtyy kaikilla syötteillä.

Turing-ratkeavat kielet ovat aina myös Turing-tunnistettavia. Kaikki muut kurssilla esiintyneet kieliluokat, säännölliset ja yhteydettömät kielet sekä luokat P ja NP, ovat Turing-ratkeavien kielten osajoukkoja.

Esimerkiksi universaalikieli A_{TM} ja pysähtymisongelma $HALT_{TM}$ ovat Turing-tunnistettavia mutta eivät Turing-ratkeavia. Tällaisten kielten komplementit eivät ole edes Turing-tunnistettavia.

Arvostelu:

- Oikeista määritelmistä saa yhteensä neljä pistettä.
- Pienistä virheistä, puutteista tai epätasällisyyksistä voidaan vähentää piste.
- Termien olennainen ero (pysähtyminen kaikilla syötteillä) on kahden pisteen arvoinen. Siis pelkkä sen mainitseminen tuottaa ainakin kaksi pistettä ja sen puuttuminen vähentää ainakin kaksi pistettä.
- Seuraavista saa yhden pisteen kustakin:
  - keskinäinen suhde
  - suhde muihin kieliluokkiin
  - esimerkkikieli
  - esimerkkikielen komplementti.